من مقاصد الحج

د حج له مقاصدو ثخه

تأ ليف : خالد بن صالح السلامة

تر جمة: عبد الرحيم سلطان

مركز المنهاج للإشراف والتدريب التربوي

المملكة العربية السعودية – الرياض – تلفاكس :

٠٠٩٦٦١١٤٥٦٩٠٠٠

البريد الإلكتروني: almnhaj4@gmail.com

خالد صالح عبد الله السلامة، ١٤٣٣هجري

فهرسة مكتبة الملك فهد الوطنية ، خالد صالح عبد الله السلامة

من مقاصد الحج ._ خالد صالح عبد الله السلامة، الرياض –

١٤٣٣هجري

٤٨ص، ١٢– ١٧ سم ح . ردمك : ٧– ١١٣٦– ٠١– ٦٠٣– ٩٧٨

١– الحج أ– العنوان : ديوي : ٢٥٢٠٥ ١٤٣٣– ٩٢٦٦– رقم

الإيداع : ٩٢٦٦– ١٤٣٣ – ردمك : ٧– ١١٣٦– ٠١– ٦٠٣– ٩٧٨

حقوق الطبع محفوظة

١٤٣٤هجري – ٢٠١٣م

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمة

الحمد لله الذي أكرم أوليائه بالعلم النافع والعمل الصالح، فجعل من ثمرة علمهم خشيته، والإنابة إليه،رفع بهذا العلم أقواما فجعلهم أعلى الناس منزلة، وملأبه قلوبا فأحبته ، واشتاقت للقائه، وأشغل به جوارحا فأطالت وقوفها بين يديه. والصلاة والسلام على خير من عرف ربه، فانشغل بذكره عن ذكر غيره، وأخلص له عبوديته ، وصلاته ونسكه ومحياه ومماته، حتى اصطفاه ربه وأحبه، فرضى عنه وأرضى عنه الصالحين من خلقه،

ربنا إن العلم كله بيديك فارزقنا أحبه إليك، وارفع به مقامنا عندك، اللهم زد به أعمالنا ، واغفر به ذنوبنا ، واشرح به صدورنا واجعله خالصا لوجهك الكريم، اللهم إنا نسألك التوفيق والسداد لما تحبه وترضاه في نياتنا وأقوالنا وأعمالنا. أما بعد :

مسلمانه او حاجي وروره ..... الله سبحانه وتعالى ته انقياد او تسلميدل ځومره ښايسته او ښکلی مقام دی، او دا دمؤمنانو نښه او علامه ده، که یو بنده ته د تسلميدو سره سره دعلم مقام زياتې ورکړی شي نو په دي سره به دابنده خپل رب ته ډیر نیژدي شي،يا الله زمونږ تسلميدل ستا شرعې ته او زمونږ علم او نیک عمل زيات کړې، او ستا درحمت په وجه باندي يي زمونږ نه قبول کړې ، ای مينه ناک ذ اته، يقينا ته بي پرواه او عزتمند ذات يي .

حاجي وروره : ته چه په حج کښې کوم اعمال تر سره کوي دا ډير ښايسته او بهترين کار دی، اګر که تاته دهغي بشپړه او پوره معلومات نه وي. پس همدومره کافي ده چه تاته داعلم وي چه ته ددي اعمالو په اداکولو سره دالله جل جلاله عبادت کوي ، دا د الله جل جلاله دبنده ګۍ او هغه ته دتسلميدو تقاضاه ده .

او ددينه ډيره بهتره به داوي چه ته دالله جل جلاله نه ډيري دعاګاني اوغواړي چه ستا علم زيات کړي ، ستا دعاګاني به قبولي کړي او دعلم دروازي به درباندي راکولاو کړي نو ته به دحج دبعضي اعمالو حکمتونه اوپيژني ،الله سبحانه وتعالى فرمايي : ﴿ وَٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ فِينَا لَنَهۡدِيَنَّهُمۡ سُبُلَنَاۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴾ [١] او هغه کسان چه ځان کړوي زمونږ په رضا کښي خامخا خائيم به دوي ته لاري زمونږ او يقينا الله تعالى خاص ملګرى دى ، دخايسته عمل کونکو .

نودا به څومره ښه وي چه مونږ دا اوپيژنو چه مکه مکرمه ولي په يوه شاړه کنده کښي واقع ده چه فصلونه وغيره په کښي نه کيږي، مکه مکرمه ولي په داسي زمکه کښي نده واقع چه فصلونه ، باغونه او نهرونه پکښي موجود واى ، او

[١] العنكبوت: ٦٩

حاجيانو او عمره كونكو دالله تعالى په دي محبوبه (خوښه) ټكړه دزمكه كښي راحتونه او خوندونه حاصلولى ؟.

او ولي دنبي اكرم صلى الله عليه وسلم دخصوصيتونو نه داده چه دهغه قدمونه اوبدن مبارک، دعرفې دزمكې سره ندي لګيدلي، په حجة الوداع كښي، بلكې نبي اكرم صلى الله عليه وسلم دعرفې په ورځ په سورلۍ باندي وو، تردي پوري چه خطبه يي هم په داسي حال كښي اويله چه په سورلۍ باندي وو؟. او همدارنګه ولي نارينه او زنانه، ديوبل سره ګډ وې او يو ځاي وي د طواف په دوران كښي؟ .

او همدارنګه دجمرات (كاڼو ويشتلو) په وخت، د يو وړوكې ځلي(نښې) په خواكښي،هم نارينه او زنانه د يوبل سره په ډيره ګڼه كښي ګډ وې او يو ځاي وي، سره له دينه چه دا دالله سبحانه وتعالى عادت نه دى ، په نورو عباداتو كښي، او الله تعالى قادر دى چه اساني راولي په خپلو بنده ګانو باندي؟.

او همدارنګه ولي په مونږ ضروري ده چه شپه په مزدلفه کښي اوکړو چه کله دعرفات نه را واپس شو ، او سره له دینه چه منی هم نیژدي ده مونږ ته ، او زمونږ سامانونه وغیره هم په منی کښي وي؟.

او ددینه علاوه نور لوي لوي حکمتونه هم په اعمالو دحج او عمره کښي شته .

په دي کښي هیڅ شک نشته چه دحج په ټولو اعمالو کښي لوي لوي حکمتونه او مقصدونه دي، خو څوک وربانديي پوهیږي او څوک وربانديي نه .

ددي لپاره ما کوشش کړیدی په دي یو څو کرښو کښي چه دي حکمتونو طرف ته دخلکو ذهنونه متوجه کړم ، او توجه یي ورته را اوګرځوم .

په داسي حال کښي چه دالله تبارک وتعالى نه کومک او مدد غواړم، يقينا زمونږ رب به مونږ ته ښښنه اوکړي ، او په مونږ به رحم اوکړي ، او مونږ ته به خپله سيده لار را اوښايي.

سره له دينه چه ما په دي ليکلو کښي دفقهي احکامو ډير اهتمام او کوشش ندی کړی، ځکه چه دفقهي احکامو لپاره خپل مناسب ځاي وي لکه څنګه چه علماو داحکامو په کتابونوکښي دهغي په اړوند ليکل کړيدي، ليکن زه به په دي ليکلو کښي دحج هغه لوي لوي حکمتونه ذکر کوم دکومو نه چه ډير حاجيان غافله دي، بلکه ډير هغه څوک چه دحج په اړوند يي ليکل هم کړيدي، ددي حکمتونو نه غافله دي.

دا په داسي حال کښي چه زه د نبي اکرم صلى الله عليه وسلم په دي وينا باندي عمل کوم﴿رب حامل فقه إلى من هو أفقه منه﴾[٢]

٢ - أخرجه أبو داود وابن ماجة وصححه الألباني

ډیر کرته وي یو بیانونکی دعلم هغه چاته چه هغه دده نه ډیر پوهه وي .

دا په داسي حال کښي چه زه هغه څوک هم متوجه کول غواړم کوم چه دحج په دي حکمتونو او مقصدونو باندي ښه قادر دي، او کولاي شي چه دامقاصد ښکاره او ښه واضحه بیان کړي،

پس هغه څه چه په دي لیکلو کښي حق وي نو هغه به صرف د الله تعالی له طرف نه وي،او هغه څه چه په دي لیکلو کښي خطا وي نوهغه به زما دنفس او شیطان له طرف نه وي .

إتمام الحج

حج پوره اد اکول

الله تعالى فرمايي ﴿ وَأَتِمُّوا۟ ٱلْحَجَّ وَٱلْعُمْرَةَ لِلَّهِ ﴾ (٣) او پوره کړي حج او عمره خاص الله لره .

دحج پوره اداکول په دري طريقو سره کيږي:

١- اول: دحج پوره اداکول دزماني په لحاض سره

٢ - دوهم: دحج پوره اداکول د ځاي په لحاض سره

٣ - دريم: دحج پوره اداکول دطريقي په لحاض سره

ددي پوره وضاحت په داسي طريقې سره کولاي شو .

٣- البقرة: ١٩٦

١- اول: دحج پوره اداکول دزماني په لحاض سره هغه دادی چه حج باید په هغه وخت کښي اداکړی شي کوم وخت چه الله تعالی دحج د اداکولو لپاره مقرر کړی دی، ددي مقرر وخت نه نه باید مخکي کړی شي او نه رستو، او په حج کښي چه کوم عبادات دي دهغي لپاره هم خاص وخت مقرر شوی دی، او ددي لپاره څه خاص مقصدونه دي چه هغه په همدي وخت کښي حاصليږي، نو چاچه په دي کښي دوخت لحاظ ونه کړه، نو ده يقينا په دي مقصدونو کښي کوتاهي او کمي اوکړه، الله تعالی فرمايي:

﴿ٱلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَٰتٌ﴾(٤) وخت داحرام دحج مياشتي مقرر دي. او همدارنګه الله تعالی فرمايي:

﴿وَٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ فِىٓ أَيَّامٍ مَّعْدُودَٰتٍ﴾(٥) يادکړي الله تعالی په ورځو شمارلی شو وکښي.

٤- البقرة: ١٩٧

ددي په مثال کښي داسي وايو، لکه يو کس عجلت (بيړه) اوکړه او په مزدلفه کښي يي شپه تيره نه کړه، او دشپي دنمايي نه مخکښي اووت، او همدارنګه هغه کس چه په دولسمه ورځ دذ الحجي باندي يي دنمر دزوال نه مخکښي رمي (ويشتل) دجمراتو اوکړل، نو په دي ټولو صورتونو کښي يي دحج دمقصدونو مخالفت او په هغي کښي کمی اوکړه. دوهم: دحج پوره اداکول د ځاي په لحاض سره هغه دادی هغه عبادات چه دحج سره متعلق دي، بايد په هغه ځايونو کښي ادا کړی شي،کوم ځايونه چه الله تعالی ددي عباداتو لپاره مقرر کړي دي. ځکه چه ددي هر يو ځاي لپاره څه خاص مقصدونه دي، چه هغه صرف په همدي ځاي کښي حاصليږي، نو چا چه ددي ځايونو لحاظ اونه کړه، نو ده يقينا په دي مقصدونو کښي کوتاهي او کمی اوکړه.

---

٥ - البقرة: ٢٠٣

ددي مثال لکه په عرفه کښي ودریدل شو: په عرفه کښي ودریدل دحج رکن دی، لیکن دعرفات خپل حدود دي، په هغي کښي دننه ودریدل ضروري دي، او همدارنګه چه کله دعرفات نه راواپس شي، نوټوله شپه او یا دشپي اکثره حصه تیرول په مزدلفه کښي ضروري ده.

او همدارنګه یو څو معلومي شپي (۱۱-۱۲-۱۳) په منی کښي تیرول دي، او ددي حدودو نه بهر وتل نه دي پکار مګر دضرورت دوجي لکه اوس په دي زمانه کښي دډیر ي ګڼې له وجي نه په منی کښي کله ځاي نه ملاویږي، نو دا دحج پوره اداکول دي د ځاي په لحاض سره

او همدارنګه که مونږ اندازه ولګوو نو بعضي اعمال او عبادات په حج کښي دحاجیانو دډیر والي له وجي نه ډیر په تکلیف سره اداکیږي، لکه دجمراتو ویشتل شو اوهمدارنګه طواف او دحجر اسود ښکلول شو، ددي اعمالو داداکولو لپاره وخت څه

مياشتي نه دي مقرر شوي، او نه ددي اعمالو لپاره ځايونه ډير مقرر شوي دي چه ډيره ګڼه کمه شي.
بلکه په معين وخت او ټاکلي ځايونو کښي دا اعمال اداکيږي، برسيره پر دي چه دا اعمال به نارينه او زنانه ټول اداکوي صرف دنارينه پوري دا اعمال خاص نه دي، بله داچه ددي اعمالو اداکول په حج کښي په نارينه او زنانه ټولو باندي ضروري دي،په دي کم وخت او ټاکلي ځايونو کښي، او الله سبحانه وتعالى پوهه او دحکمت والا ذات دى، او ددي اعمالو دادا کولو په وخت کښي چه کوم ازدحام (ګڼه) وي او همدارنګه دنارينه او زنانه ديوبل سره ګډوډ کيدل وي، په دي ټولو احوالو باندي الله تعالى پوهه دى،او په دي کښي دالله تعالى ډير لوي حکمتونه دي.

۳ - دريم:دحج پوره اداکول دطريقي په لحاض سره هغه دادی چه مونږ بايد ددري قسمه احکامو لحاظ وساتو:

۱- دحج مقصدونه

۲- دحج فقهي احکام

۳- په حج کښي بعضي عام مصلحتونه: او دتفصيل لپاره داسي وايو،

۱- اول قسم احکام دحج مقصدونه، ددي پوره تفصيل به په خپل ځاي کښي راشي، ان شاء الله .

۲- دوهم قسم دحج فقهي احکام، لکه واجب مستحب او مکروه حرام وغيره شو، ددي احکامو متعلق علماء کرامو پوره تفصيل او وضاحت کړی دی، بايد دغه کتابونو ته رجوع اوکړی شي.

۳- دريم قسم په حج کښي عام هغه مصلحتونه کوم چه دحج په ادا کولو کښي مرستندويه دي، لکه د ترافک او لاري

ترتيب شو او همدارنګه د نظافت پاکۍ او داوسيدلو ترتيب وغيره شو،

ددي عامو مصلحتونو لحاظ ضروري دی، ډير خلک ددي لحاظ نه کوي نو داعمالو په اداکولو کښي ډير مشکل پيداشي،او په ټاکلي وخت سره اعمال ادا نه کړی شي،

که چيرته ټول خلک ددي خبرو لحاظ اوکړي، نو ډير په اسانه به دا اعمال تر سره کړي.

سؤال: څنګه کولاي شو چه حج په پوره اوکامله طريقې سره ادا کړو،لکه څرنګه چه الله تعالی فرمايلي دي:

﴿وَأَتِمُّواْ ٱلْحَجَّ وَٱلْعُمْرَةَ لِلَّهِ﴾(٦) او پوره کړي حج او عمره خاص الله لره. ددي په جواب کښي داسي وايو،

هو مونږ کولاي شو چه پوره طريقي سره دحج فريضه ادا کړو خو چه کله مونږ ددري خبرو لحاظ او اهتمام اوکړو.

٦- البقرة: ١٩٦

۱- اول داچه مونږ باید پوره کوشش اوکړو چه دحج طریقه په ښه توګه زده کړو، او دهغي په حقیقت ځان پوهه کړوځکه چه دالله تعالی وعده ده چه کله مونږ خپل کوشش جاري اوساتو دهغه درضالپاره،

نو مونږ ته به دخپلي رضا لاري راوښايي،لکه چه الله تعالی فرمايي: ﴿ وَٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ فِينَا لَنَهۡدِيَنَّهُمۡ سُبُلَنَاۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴾(۷) هغه کسان چه ځان کړوي زمونږ په رضا کښي خامخ خايم به دوي ته لاري زمونږ او يقينا الله تعالی خاص ملګرى دى د خايسته عمل کونکو.

او همدارنګه مونږ باید دالله تعالی نه دعا اوغواړو چه مونږ ته ددي مقاصدو صحيح پوهه رانصيب کړي، او توفيق راپه

۷- العنکبوت: ٦٩

برخه کړي چه په هغه طريقه باندي يي اداکړو کومه چه الله تعالی ته خوښه وي. الله تعالی فرمايي: ﴿ وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴾[8]
او اوايه ای ربه زياتي کړي زما علم .
اوهمدارنګه باربار په قران او حديث کښي ښه سوچ او فکر کول، او دعلماو نه ددي متعلق سؤال کول، او دهغوي کتابونه مطالعه کول کوم چه ددي مسائلو متعلق ليکل شوي دي، او ددي سره سره دعلماو مجلسونو ته حاضريدل او دهغوي نه ددي مسائلو باره کښي استفاده کول.

٢- دوهم داچه مونږ بايد ددي اعمالو په ادا کولو کښي پوره کوشش اوکړو، او په کاملې طريقي سره يي اداکړو الله تعالی فرمايي: ﴿ وَٱتَّبِعُوٓاْ أَحۡسَنَ مَآ أُنزِلَ إِلَيۡكُم مِّن رَّبِّكُم ﴾[9]

---

٨ طه: ١١٤

٩ - الزمر: ٥٥

او تابعداري اوکړې دخائسته هغه چه نازل کړی شوی دی تاسوته دطرف درب ستاسونه.

او همدارنګه دهر یو عبادت په اداکولو کښې پوره کوشش کول پکار دی،او دنفسي خواهشاتو له وجې نه باید په عبادت کښې تقصیر او کمی واقع نه شي، بلکه په پوره اهتمام سره عبادت اداکول پکار دي، ځکه چه دنیا دعمل لپار ه یو فاني کور دی، او اخرت بیا د اعمالو دبدلو ورکولو لپاره او همیشه کور دی.

دریم داچه مونږ باید غمژن شو په هغه اعمالو باندې کوم چه دیو شرعي عذر له وجې نه (لکه ناپوهي او هیره وغیره) سره له مونږ نه په هغې کښې تقصیر او کمی واقع شي، او ورسره دالله تعالی نه ډیره ښښنه او معافي اوغواړو، او ددې اعمالو دقبلیدلو لپاره دالله تعالی نه دعا اوغواړو.

کیدی شي چه الله تعالی دخپل فضل او احسان دوجي نه زمونږ دا عباداتونه قبول کړي، او دخپل کرم دوجي نه هغه کمي چه زمونږ نه واقع شوی دی پوره کړي، مونږ باید دحج نه واپس شو په داسي حال کښي دالله تعالی نه ددي اعمالو دقبلیدلو طمع او امید لرو، او ددي نه باید اوویریږو چه هسي نه چه زمونږ دتقصیر او کمي دوجي نه دا اعمال مو ضائع نه شي.

اوس دلته اول قسم احکام دحج بیانوو،دطریقي په لحاظ سره چه هغه دحج مقاصد(مقصدونه) دي، یعني دحج مقصدونه پیژندل، او دهغي په صحیح طریقي سره اداکول، تفصیل یي دادي:

دحج مقاصد هغه لوي فائدي او حکمتونه دي،دکومو لپاره چه حج مشروع شوی دی.نو په ټولو کښي لوي مقصد دحج

(د الله جل جلاله عبادت کول دي) لکه په دي ايت کريمه کښي ذکر دي:

﴿ وَلِلَّهِ عَلَى ٱلنَّاسِ حِجُّ ٱلۡبَيۡتِ مَنِ ٱسۡتَطَاعَ إِلَيۡهِ سَبِيلٗاۚ ﴾[١٠]

او دالله تعالى لپاره په خلکو باندي حج دبيت الله (فرض) دى په هغه چا چه طاقت لري هغي ته دلارې .

هر يوحاجي دا مقصد چه (دالله تعالى عبادت کول دي) بايد اوپيژني، او په دي باره کښي دهيچا لپاره ناپوهي معتبره نده او دا لوي مقصد (دالله تعالى عبادت کول) نه پو ره کيږي او نه په کامله توګه ادا کيږي مګر په يو څو لوي لوي مقصدونو سره کوم چه ددي مقصد لپاره ضروري دي، لکه دالله تعالى سره محبت کول، او دهغه تعظيم کول، او هغه نه اميد لرل او دهغه نه ويريدل، او په هغه باندي ځان سپارل او هغه طرف ته رجوع کول.

---

[١٠]- آل عمران: ٩٧

دابعضي هغه مقصدونه دي دکومو لپاره چه حج مشروع شوی دی. او ددي مقاصدو پيژندل په خلکو باندي ضروري دي، ددي لپاره بايد پوره کوشش اوکړي او زده يي کړي، حالانکه خلک ددي په باره کښي متفاوت دي.

په حاجي باندي ددي مقصدونو تفصيلي پيژندل واجب نه دي مګر څومره چه ددي په باره کښي کوشش اوکړي هغمره به يي دالله تعالی په نيز باندي اجراو ثواب زيات وي.

ددي له وجي نه دحاجيانو اجر اوثواب متفاوت وي، لکه الله تعالی فرمايي:

﴿قُلۡ هَلۡ يَسۡتَوِي ٱلَّذِينَ يَعۡلَمُونَ وَٱلَّذِينَ لَا يَعۡلَمُونَۗ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ﴾[١١]

اوايه ايا برابر دي هغه کسان چه علم لري او هغه کسان چه علم نه لري يقينا نصيحت قبلوي خالص عقل والا.

---

[١١] - الزمر: ٩

غواړو چه په دي پړاو کښې دحج په مقصدونو باندي سوچ فکر او غور اوکړو، نیزدې ده چه الله تعالی به په دي سره زمونږ ایمان تابعداري او نیک عملونه زیات کړي، او دالله تعالی نه سؤال کوو، چه مونږ ته اخلاص او توفیق رانصیب کړي، او مونږ هغي لاري ته برابر کړي کومه چه الله تعالی ته خوښه وي او وربا ندي راضي کیږي. الله تعالی فرمايي:

﴿وَقُل رَّبِّ زِدۡنِي عِلۡمٗا﴾ [12] او اوايه ای ربه زما علم زیات کړي.

یقینا مخکي داخبره ذکر شوه چه دحج په مقصدونو کښې لوي مقصد دالله تعالی عبادت کول دي، او ددي عبادت لپاره څه ضروري خبري دي، چه هغه هر یو دحج مقصد دی، دامقصدونه کوم او څه دي؟

[12] - طه: ١١٤

بلکه دایو مهم سؤال دی چه د حج داعمالو په اداکولو سره به دا مقصدونه څنګه حاصل شي؟ ددي سؤال دجواب لپاره مونږ کوشش کوو چه واضحه بیان اوکړو اوپه دي کښي دالله تعالی نه مرسته او مدد غواړو .

دحج په مقصدونو کښې اول مقصد:

دالله تعالی سره مینه او محبت کول دي، الله تعالی فرمایي:

﴿ قُلۡ إِن كَانَ ءَابَآؤُكُمۡ وَأَبۡنَآؤُكُمۡ وَإِخۡوَٰنُكُمۡ وَأَزۡوَٰجُكُمۡ وَعَشِيرَتُكُمۡ وَأَمۡوَٰلٌ ٱقۡتَرَفۡتُمُوهَا وَتِجَٰرَةٞ تَخۡشَوۡنَ كَسَادَهَا وَمَسَٰكِنُ تَرۡضَوۡنَهَآ أَحَبَّ إِلَيۡكُم مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَجِهَادٖ فِي سَبِيلِهِۦ فَتَرَبَّصُواْ حَتَّىٰ يَأۡتِيَ ٱللَّهُ بِأَمۡرِهِۦۗ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلۡفَٰسِقِينَ ﴾ [13] ته اووایه که وي پلاران ستاسو او ځامن ستاسو او ورونه ستاسو او ښځي ستاسو او قبیلې ستاسو او هغه مالونه چه ګټلی يي تاسو هغي لره او تجارت چه ویریږي د کوته کیدلو د هغي نه او هغه کورونه چه خوښه وئ تاسو هغي لره، ډیرخواږه دي تاسوته دالله تعالی نه او دهغه درسول صلی الله علیه وسلم نه او دجهاد نه په

---

[13] - التوبة: ٢٤

لاره دهغه کښني، پس انتظار اوکړئ تر دي چه رابه ولي الله تعالى فيصله خپله او الله تعالى توفيق نه ورکوي قوم نافرمان ته. حاجي وروره، په دي خبره سوچ اوفکر اوکړه چه ته تر هغه وخته پوري دحج فريضه نه شي اداکولاي ترڅو پوري چه دخپل ژوند محبوب څيزونه پري نږدې دحج دفريضي لپاره به خپل محبوب وطن پريږدي، خپله مينه ناکه ښځه به پريږي، او همدارنګه خپل ښکلي بچي به پريږدي، او خپل هغه کور کلى به درنه هم پاتي کيږي په کوم که چه ته رالوې شوي وي او ورپه کښني اوسيږي، او همدارنګه خپل کار روزګار به درنه هم پاتي کيږي. او داټول دژوند محبوب څيزونه ته په داسي حال کښني پريږدي،

چه ته په دي نه پوهيږي چه ايا واپس روغ راتللى شي او که نه، او ددي سره سره ته څه داسي ځاي ته نه يي روان چه هلته شنکي وي او ښکلي باغونه وي بلکه ته يو داسي ځاي ته

روان يي چه يوه شاړه زمکه ده هيڅ شينکي وغيره په کښي نشته، او ډيره ګرمي لري، او ګڼه ورپکښي هم وي،چه هغه دمکې مکرمي زمکه ده.

او که چيرته مکې مکرمي ته ورسيږي او ستا سره يو محبوب څيز وي، نو دغه محبوب څيز به دالله تعالی دمحبت لپاره پريږدي، مثلا که خپله مينه ناکه ښځه درسره وي، او ښکلي عطر لباس وغيره در سره وي، نو دا محبوب څيزونه، په تاباندي حراميږي، چه کله داحرام لباس واچوي.

بلکه په مکه کښي نور لوي لوي محبوب څيزونه دي،لکه مسجد حرام شو،کعبه شريفه، او حجر اسود، شو او مقام ابراهيم او دزمزم اوبه او دحرم زمکه داټول محبوب څيزونه دي.

کیدی شي (الله تعالی ښه پوهه دی) چه مقصد دلته دبنده امتحان او ازمیښت وي، او هغه داسي که چیرته بنده ته الله تعالی دټولو ځیزونو نه زیات محبوب وي، نو دحج په لویه ورځ دی دا ټول محبوب ځیزونه پریږدي، دالله دامر اوحکم په اساس دي عرفي ته ولاړ شي، زمکه دعرفې دحرم دحدودو نه بهر ده،

هلته په زمکه دعرفه کښي دحاجي سره دامحبوب ځیزونه یو هم نه وي، اویوائي الله تعالی ورسره وي، اودادلیل دی چه ده ته الله تعالی دټولو محبوب ځیزونه ډیر محبوب دی، او دارشتنی محبت اواخلاص دی، دالله تعالی سره هم په وینا کښی او هم په عمل کښي.

سؤال: ایا په صحیح احادیثو کښي دا ثابته ده چه درسول الله صلی الله علیه وسلم قدمونه او بدن مبارک دعرفي دزمکي سره لګیدلی دی؟

يقينا ما داحاديثو صحيح ډير هغه كتابونه مطالعه كړي دي،
كومو كښي چه دحج پوره طريقه ذكر ده،
ليكن ما هيڅ يو داسي دليل يا اشاره اونه مومه چه داثابته كړي چه درسول الله صلى الله عليه وسلم قدمونه يا بدن مبارك دعرفي دزمكې سره لګيدلى دى، بلكه داسي اشارات شته چه هغه داثابتوي چه د رسول الله صلى الله عليه وسلم قدمونه يا بدن نه لګيدل دعرفي دزمكي سره، دا مقصود او درسول الله صلى الله عليه وسلم پوري خاص دي،
بعضي دهغي دلائلو نه دادي چه الله سبحانه وتعالى خپل نبي محمد صلى الله عليه وسلم ته څه امرونه كړى وو چه كله عرفې ته تللو په دي كښي سوچ او فكر پكار دى ،
الله سبحانه وتعالى خپل نبي محمد صلى الله عليه وسلم ته امر كړى وو، چه دعرفات دحدودونه لرې مخكې ديو څو مترو

په فاصله کښي په وادي(عرنة) نومي ځاي کښي حصار شي، دعرفات دحدودونه بهرخوراک څښاک اوارام اوکړي،

اوهمدارنګه اودس اوکړي، او بيا چه کله نمر زوال اوکړه، نو نبي كريم صلى الله عليه وسلم خپلو صحابه كرامو رضوان الله عليهم ته امر اوکړه چه ديو يا دوو مترو په اندازه دعرفات حدودوته دننه داخل شي،او خپله نبي كريم صلى الله عليه وسلم دعرفات دحدودونه ديو يا دوومترو په فاصله بهر وو او په همدي حال کښي يي صحابه کرامو ته خطبه او مونځ ورکړه او چه کله دخطبې او لمونځ نه فارغه شو،

نو په خپله سوارلۍ (اوښې) باندي سپور شو او دعرفي ميدان ته داخل شو،او دخپلې سورلۍ نه راکوزنه شه تردي پوري چه نمر پريوته، لکه ددي وضاحت په ډيرو نصوصو کښي موجود دی.

او چه کله نمر پريوته نو نبي کريم صلى الله عليه وسلم دعرفي نه اووت په داسي حال کښي چه قدمونه مبارک يي دعرفي دزمکې سره اونه لګيدل په حجة الوداع کښي، او دا دنبي کريم صلى الله عليه وسلم دخصوصياتونه ده.(والله اعلم)

سؤال: په دي کښي څه حکمت دی چه دنبي کريم صلی الله عليه قدمونه مبارک دعرفي دزمکې سره اونه لګيدل په حجة الوداع کښي؟

داخبره يقيني معلومه ده چه درسول الله صلی الله عليه وسلم او دهغه داثارو سره هريو مؤمن ډير محبت کوي،بلکه اوس هم ډير خلک ددي تلاش او لټون کوي،

او الله تعالی داغواړي چه په عرفه کښی دبنده ګانو زړونه صرف دخپل رب سره شريک وي، او دالله تعالی دتعلق نه بغير په بل محبوب څيزباندي مشغوله نشي، اګرچه درسول الله صلی الله عليه وسلم اثار ولي نه وي.

نو کيدی شي چه حکمت داوي(الله تعالی) ښه پوهه دی، که چيرته درسول الله صلی الله عليه وسلم اثار وی، په عرفه کښي نو ډير خلک به په دي اثارو باندي مشغوله شي،په دي

عظیمه ورځ او زړونه به یي دخپل رب دمحبت نه دبنده محبت ته متوجه شي.

ولي به داسي نه وي: مونږ په دي پوهیږو چه ډیر خلک له دي وجي نه ګمراه شوي او ګمراه کیږي، چه هغوي دنیکانو بنده ګانو په محبت او دهغوي په اثاروکښي غلو(زیاتی) کوي.

اول شرک چه په مخ دزمکه باندي دنوح علیه السلام په زمانه کښي شروع شو،ایا دهغي سبب دانه وو، چه دغه قوم دنیکانو بنده ګانو په محبت کښي غلو(زیاتی) شروع کړه او بیا په شرک کښي واقع شو؟

ایا نصاری دعیسی علیه السلام سره په محبت کښي دغلو (زیاتي) کولو له وجي نه ګمراه نشو؟

او همدارنګه شعیه ګان دعلي او حسین رضی الله عنهم سره په محبت کښي د غلو له وجي نه ګمراه نشو؟

اوهمدارنګه بعضي صوفيه دجيلاني وغيره سره په محبت کښي دغلو له وجي نه ګمراه شوي دي، ځکه چه دوي ددي نيکانو بنده ګانو سره داسي محبت کوي کوم چه دالله تعالی دمحبت سره مشابه وي،نو ددي له وجي نه هلاک شي.

نو حاجيان بايد دي خبري ته ښه متوجه اووسيږي چه دعرفي په ورځ دعرفات په ميدان کښي بايد ددوي زړونه يوائحي دخپل رب سره شريک وي، اونور ټول محبوب څيزونه پريږدي.

او کله په بنده باندي درب دمحبت په باره کښي ازميښت او امتحان کيږي، هغه داسي چه دبنده يومحبوب اوخوښ څيز وي او دابنده هغي ته ډير ضرورت هم لري ليکن الله تعالی يي دهغي نه منعه کوي، ددي لپاره چه په دي بنده باندي ازميښت او امتحان اوکړي،چه دابنده دخپل رب سره ډيره مينه لري،او که نه ددي بل محبوب څيز سره.

په دي باره کښي دصحابه کرامو حال داوو، چه دوي دفقر او فاقې په زمانه کښي دحج لپاره احرام اوتړلو او په دي حالت کښي په دوي باندي ښکار کول حرام وو، ليکن دامتحان او ازميښت لپاره به ددوي مخې ته ښکار ډير راتللو، لکه الله تعالى فرمائي:

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَيَبۡلُوَنَّكُمُ ٱللَّهُ بِشَيۡءٖ مِّنَ ٱلصَّيۡدِ تَنَالُهُۥٓ أَيۡدِيكُمۡ وَرِمَاحُكُمۡ لِيَعۡلَمَ ٱللَّهُ مَن يَخَافُهُۥ بِٱلۡغَيۡبِۚ فَمَنِ ٱعۡتَدَىٰ بَعۡدَ ذَٰلِكَ فَلَهُۥ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴾.[١٤]

اى ايمان والو : خامخا ازميښت کوي په تاسو الله تعالى په څه څيز سره دښکار نه چه رسي هغي ته لاسونه ستاسو او نيزي ستاسو دي لپاره چه ښکاره کړي الله تعالى هغه څوک چه ويريږي دالله تعالى نه په حال دنه ليدلو کښي،پس چاچه زياتى اوکړو پس ددينه پس ده لره عذاب دى درناک.

صحابه کرامو دالله تعالى دمحبت او تابعدارى له وجي دغه

١٤- المائدة: ٩٤

ښکار پریښوده سره له دینه چه دوي په دغه وخت کښي ښکار کولو ته ډیر ضرورت لرلو، اوپه دوي باندي بل کوم نګهبان(څارونکی) هم نه وو، سوا دالله تعالی نه لیکن صحابه کرامو دالله تعالی سره ډیره مینه کوله او دالله تعالی ډیر ښه تابعداران وو،

اوهمدارنګه دطواف او جمرات ویشتلو په وخت کښي هم ازمیښت او امتحان وی، هغه داچه حاجی داحرام په حالت کښي هغه محبوب څیزونه پریښي وي،کوم چه دحاجي لپاره په اصل کښي حلال دي، لکه خپله بي بي(ښځه) شوه او همدارنګه خوشبو وغیره، لیکن دطواف او جمرات ویشتلو په وخت کښي ازمیښت داوي، چه عام نامحرمه زنانه او سړي په دغه وخت کښي جمع وي دکومو ګډون چه اصلا حرام دی، سره له دینه چه داهم ممکن ده چه دسړو لپاره جدا او ځان له جمرات وې، او دزنانه وو لپاره هم جدا او ځان

له جمرات وې،او یا داچه یوه ورځ بیله دسړو دطواف او جمرات ویشتلو لپاره مقرروی،

اوبله ورځ دزنانه وو دطواف او جمرات ویشتلو لپاره مقرروی.

اویا داچه زنانه وو ته طواف کول او همدارنګه دجمراتو ویشتل معاف وی، ځکه چه ډیره ګڼه او ازدحام وي.اویا داچه د جمراتو ویشتل دیولوي غره طرف ته وایي، اوپه دي تنګ ځاي کښي نه وایی،ددي لپاره چه خلک دګڼي او ازدحام نه بچ شي.

(الله تعالی ښه پوهه دی) لیکن په شرعه کښي دا اعمال یعني طواف او همدارنګه دجمراتو ویشتل وغیره په ټاکلي طریقه اوپه ټاکلي ځایونو کښي ضروري دي، او ډیر کرته زنانه او نارینه هم جمع شي په یو تنګ ځاي کښي. دا ددي لپاره چه په بنده باندي امتحان او ازمیښت اوکړی شي چه دده محبت دخپل رب سره دی، اوکه نه دزنانه وو سره .

کوم چه روښتنی مؤمن بنده وي، نو دهغي زړه دالله تعالی په محبت اوذکر باندي مشغوله وي،زنانه وغیره طرف ته یي توجه نه وي، سره له دینه چه ډیره ګڼه وي،او څوک رقیب (کتونکی) ورباندي هم نه وي لیکن دامؤمن بنده دخپل طاقت برابر ځان ساتي صرف دخپل رب درضا لپاره ځکه چه مؤمن بنده ته خپل رب دهر څیز نه زیات محبوب وي.

او مؤمن بنده داحقیقت رایاده وي چه ابراهیم علیه السلام ته دخلیل (خالص) دوست درجه او مرتبه په دي وجه باندي ورکړی شوې وه، چه په هغه باندي امتحان او ازمیښت شوی وو، دخپل بچي په باره کښي په دي ځاي (دجمراتو) ویشتلو کښي. هغه داچه په ابراهیم علیه السلام اول دا امتحان او ازمیښت وو چه بچي یي نه پیدا کیدل، او چه کله یي بچی (اسماعیل علیه السلام) پیداشو نوابراهیم علیه السلام ته امر اوشو چه خپله بي بي او خپل بچی په یوه شاړه

ځمکه کښې پريږدي، او خپه ترينه نه شام ته هجرت اوکړي.

او روستو ورباندي امتحان سخت شو چه کله دشام نه واپس راغلو او دخپل بچي په ليدلو سره خوشحاله شو.

نو ورته امر اوشو چه دا خپل محبوب بچى دالله تعالى په امر باندي ذبحه کړه، ابراهيم عليه السلام دي ځاي (جمرات) ته راغلو، ددي لپاره چه دخپل رب حکم او امر پر ځاي کړي، اوخپل محبوب بچى قربان او ذبحه کړي.

نو په دي ځاي کښي ورته شيطان دري کرته راښکاره شو او دوسوسي کوشش يي کولو ددي لپاره چه ابراهيم عليه السلام دخپل رب داحکم پر ځاي نه کړي، ليکن ابراهيم عليه السلام په ډير قوي ايمان سره دشيطان وسوسي رد کړي او شيطان يي په کاڼو اويشتلو او دايى ثابته کړه چه الله تعالى دهر محبوب نه ورته زيات خوښ او محبوب دى، او

بار بار يي دتكبير اوازونه اوچت كړه،چه الله اكبر، الله اكبر،الله اكبر.

سؤال:مكه مكرمه ولي په يوه داسي زمكه كښي واقع نده چه شنكي اوفصل وغيره په كښي موجود وي؟

كه چيرته مكه مكرمه په يوه داسي زمكه كښي واقع وي چه شنكي فصولونه او نهرونه وغيره په كښي موجود وي.

نو كيدى شي(الله تعالى) ښه پوهيږي، چه دبعضي حاجيانو په نيتونو كښي به څه فرق اوخلل واقع شوى وى .

چه ايا دوي دحج سفر دخالص عبادت په نيت باندي كوي،او كه نه دوي دحج سفر ددي لپاره كوي چه هلته نهرونه او ښايسته باغونه وغيره اوويني.

اوبل حكمت دادى، الله تعالى ښه پوهيږي: كه چيرته په مكه مكرمه كښي دادوه صفتونه راجمع شي:

اول صفت داچه مکې مکرمې ته دخلکو زړونه میلان او شوق کوي.

او دوهم داچه که چیرته داصفت په کښي هم راجمع شي چه په مکه مکرمه کښي، باغونه اونهرونه او فصلونه وغیره هم موجود وی.

نوبیابه بعضي خلکو همیشه دحج لپاره مکې مکرمې ته سفرونه کولاي، او نورو خلکو ته به یي دحج کولو موقع او فرصت نه ورکولو.

دا دالله تعالی فضل او مهرباني ده چه دخلکو زړونه خو مکې مکرمې ته میلان اوشوق کوي، خو چه دکله دحج داداکولو لپاره مکې مکرمي ته ورسیږي، نو اووینې چه مکه مکرمه په یوه شاړه زمکه کښي واقع ده،چه هیڅ شنه باغونه اوفصلونه وغیره په کښي نشته، نو دحج فریضه اداکړي او بیا ترینه واپس لاړشي او نو رو خلکو ته موقع او فرست پریږدي.

په اخره کښي مونږ ددي حقيقت متعلق وايو (دالله تعالى سره خالص محبت کول)

الله سبحانه وتعالى دا نه قبلوي چه دبنده په زړه کښي دالله تعالى دمحبت سره د بل محبوب څيز محبت برابر شي، بلکه هميشه بايد دبنده په زړه کښي دالله تعالى محبت دبل هر محبوب څيز دمحبت نه زيات وي.

او ديته توحيد المحبة (دالله تعالى سره خالص محبت کول) وايي.

پس هرکله چه ته پوهه شوي چه د الله تعالى سره خالص محبت کول دايو عظيم اولوي مقصد دی، نو ددي مقصد دحاصلولو لپاره په حج کښي ډيري دعاګاني غواړه چه دامقصد الله تعالى درپه برخه کړي، او له هغه څيزونو نه تاته نجات درکړي، کوم چه تا له دي مقصد نه محرومه وي.

پس که دادعا ستا قبوله شوه نو مبارک دي وي ستا لپاره.

دحج په مقصدونو كښي دوهم مقصد: دالله تعالى تعظيم كول دي، اوپه زړه كښي دالله تعالى لوي راوستل دي. الله تعالى فرمايي

﴿ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمۡ شَعَٰٓئِرَ ٱللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقۡوَى ٱلۡقُلُوبِ﴾

دا يا د كړئ او چا چه تعظيم اوكړو دخاص نخو چه الله تعالى مقرر كړي دي، نو يقينا دا تعظيم داخلاص دزړونو دى.

(الشعائر و المشعر) معنى هر هغه څه چه دالله تعالى په عظمت او لويې او په دي چه الله تعالى غني او بي پروا ذات دى دلالت كوي،او دمخلوق په فقر او عاجزى باندي دلالت كوي، ديته (الشعائر والمشعر) وايي، يعني دالله تعالى ددين نښي.

او ددي وضاحت په زمکه دمزدلفه کښي په ډيره ښه توګه سره تر سترګو کيږي، پاکي ده هغه ذات لره چه ټول مخلوق ورته عاجزې کوي.

که څوک دحاجيان وضعي او شتون ته اوګوري په عرفه کښي له يو جهته ، او همدارنګه ددوي مقائسه اوکړي په مزدلفه کښي له بل جهته نو ددوي په مابين کښي به فرق محسوس کړي، هغه داچه کله حاجيان په عرفه کښي وي، نو فرق محسوس کيږي ددوي په مابين کښي او هغه داچه دمالداره حاجيانو خيمي او خوراکونه او سورلۍ وغيره متفاوتي او جلا وي دبعضي نورو حاجيانو دخيمو او خوراکونو اوسورلو وغيره نه، نو په منى او عرفه کښي به ته اووينې چه فقير دسړک او لاري په خواوشاه کښي وخت تيره وي، او مالداره حاجي په خپله خيمه او سازوسامان کښي وخت تيره وي.

حتى چه ډير كرت بعضي خلک چه ددي مالداره خلكو دا حالات اوګوري، نو رب العالمين د عظمت او لويئ نه غافله شي.

په همدي مهال(الله تعالى) ښه پوهيږي خو د مزدلفي بعضي احكام ددي لپاره مشروع شوي، چه د حاجيان په مابين كښې دغه فرق او توپير (دمالدارۍ وغيره) ختم شي، عظمت او لوئي يواځي دالله تعالى پاتي شي،

الله تعالى فرمائلي دي: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ أَنتُمُ ٱلۡفُقَرَآءُ إِلَى ٱللَّهِۖ وَٱللَّهُ هُوَ ٱلۡغَنِيُّ ٱلۡحَمِيدُ﴾[١٥] اى خلكو تاسوو ټول محتاج يي، الله تعالى ته او الله تعالى خاص هغه بي حاجته ستائيلى شوى دى.

كه دمزدلفي په احكامو باندي غور او فكر اوكړي نو پوهه به شي، چه دمزدلفي احكام ددي لپاره مشروع شوي دي، چه دحاجيانو په مابين كښي دا تفا وت او توفير له مينځه ولاړ

---

[١٥] - فاطر: ١٥

شي، هغه دا سي چه په مزدلفه کښي ټول حاجيان دشپي په مهال راټوليږي،نه ورسره خيمي وي او نه ورسره نور سامانونه اولباس وغيره وي،

بلکه ټول حاجيان داحرام په لباس کښي او دفقيرانو په څير د مزدلفي په زمکه باندي ارام کوي او و يده کيږي،او خوراک يي هم دفقيرانو په څير وي.

بلکه ته به ويني دوي لره چه ټول مالداره او فقيران تور او سپين به په صفونو کښي ولاړ وي، ددي لپاره چه خپل قضاء حاجت اوکړي.

او ټول په يورنګ داحرام په لباس کوي،او مالداره دفقير نه هيڅ توفير نه لري،دا ټول ددي لپاره چه دوي دا منظر ا ووينې او په دي ښه پوهه شي،چه لويئ او عظمت يواځي دالله تعالى لپاره دى.

دحج په مقصدونو کښې دريم مقصد: دالله تعالى نه اميد ساتل دي، الله تعالى فرمائلي دي:

﴿ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ يَبۡتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ ٱلۡوَسِيلَةَ أَيُّهُمۡ أَقۡرَبُ وَيَرۡجُونَ رَحۡمَتَهُۥ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُۥٓۚ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحۡذُورٗا ﴾[١٦] هغه كسان چه دوي ورته رامدد شه وايي، غواړي هغوي خپل رب ته نيزدي والى، چه كوم يو ددوي نه زيات نيزدي وي او اميد لري دوي درحمت دهغه او ويره كوي دعذاب دهغه نه .

دحج دا اعمال په داسي كيفيت او طريقه مشروع شوي دي، چه دحاجيانو په مينځ كښي توفير او تفاوت ختموي، او ټول حاجيان په يو حال باندي وي، مالداره وي كه فقير وي، آمر وي، او كه مامور وي ټول په يو حال باندي وي،او دايو شان

---

[١٦] - الإسراء: ٥٧

والی ددوي په مینځ کښي د عرفي او مزدلفي په مهال ډیرښه واضح اوښکاره و ي چه دا حالت په عام ژوند کښي ډیرکم او ناشنا وي.

که په عرفه او مزلفه کښي دټولو حاجیانو په دي احوالو باندي سوچ اوکړې شي نو دا حقیقت واضح کیږي، چه په دي مهال باندي، ټول حاجیان په ډیره عاجزۍ سره هغه ذات ته متوجه وي،چه دهغه خزانې نه ختمیږي، او نعمتونه يي بیشماره دي، او نشي کمزوری کولی ده لره هیڅ څیز نه په زمکه اونه په اسمان کښي، او په دي ځایونو کښي

ټولو حاجيانو الله تعالی ته دعاجزۍ لاسونه پورته کړي وي، مالداروي که فقير وي، ټول دالله تعالی په وړاندي په عاجزۍ سره ولاړ وي، دا ددي لپاره چه ټول په دي اعتراف او يقين اوکړي، چه يوائي الله تعالی ته توجه پکار ده، او يوائي دهغه نه طمع کول پکار ده، او ديته توحيد د(رجا) وايي، يعني يوائي دالله تعالی نه اميد او طمع کول.

دحج په مقصدونو کښي څلورم مقصد: دالله تعالی نه خوف او ویره کول دي، الله تعالی فرمائلي دي:

﴿وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ أُوْلَئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ﴾ [17] او هغه کسان چه ورکوي، هغه څه چه ورکوي، او زړونه ددوي ويره کونکي وي،چه يقينا دوي خپل رب ته به ورګرځي. دغه کسان ورزغلي نيکو کارونو ته او دوي هغي ته ديو بل نه وروړاندي کيږي.

که څوک په شرعي نصوصو کښي اوګوري او په واقع کښي فکر اوسوچ اوکړي، نو پوهه به شي چه دحج او دالله تعالی نه ويره او خوف ددي دواړو په مابين کښي ډير ژور تعلق دی، نيزدي ده چه ديوبل سره لازم وي.

ددي وضاحت هغه وخت کيږي، چه دالله تعالی په کتاب او په سنت نبوي او په واقع کښي شوچ اوکړي شي.

---

[17] - المؤمنون: ٦٠ ــ ٦١

١- دالله تعالی په کتاب کښي سوچ کول: محترمه حاجي وروره سورت حج تلاوت کړه، او بيا په کښي سوچ او فکر اوکړه، تاته به واضحه شي چه داسورت په داسي اياتونو باندي شروع شوي، کومو کښي چه دالله تعالی نه ويره او خوف ذکردی،

بلکه په دي اياتونو کښي ډير سخت دويري انځور او هغه سخت حالات ذکر شوي دي کوم چه په انسان باندي راتلونکي دي. لکه الله تعالی فرمائلي دي:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمۡۚ إِنَّ زَلۡزَلَةَ ٱلسَّاعَةِ شَيۡءٌ عَظِيمٞ يَوۡمَ تَرَوۡنَهَا تَذۡهَلُ كُلُّ مُرۡضِعَةٍ عَمَّآ أَرۡضَعَتۡ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمۡلٍ حَمۡلَهَا وَتَرَى ٱلنَّاسَ سُكَٰرَىٰ وَمَا هُم بِسُكَٰرَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ ٱللَّهِ شَدِيدٞ ﴾[١٨]

---

[١٨] - الحج: ١ - ٢

اى خلكو ويره كوي د رب خپل نه يقينا زلزله دقيامت يو څيز هيبتناک دى. په هغه ورځ چه اوبه وينى تاسو هغي لره چه غافله به شي هره پئى وركونكې دهغه بچي نه چه پئى وركوي هغه لره، او اوبه غور ځو ي هر حمل والا حمل خپل اوويني به ته خلكو لره نشه، او حال دادى چه دوي نه دي نشه (په څكلو دنشه كونكي څيز سره) او ليكن عذاب دالله تعالى سخت دى.

دا ددي سورت اولني اياتونه دي، چه دحج مقصدونه په كښي بيان شوي دي، اى محترمه وروره دحج او خوف (دالله تعالى نه ويره كول) ايا ددي په مينځ كښي تعلق او يوالى شته دى؟

بيا په سنت نبوي کښې سوچ اوکړه، نبي کريم صلى الله عليه وسلم دحج باره کښې فرمائي: چه حج کول جهاد دی، لکه نبي کريم صلى الله عليه وسلم ښځو ته فرمائلي دي:

﴿عليكن جهاد لا قتال فيه، الحج والعمرة﴾ تاسو ته دداسي جهاد حکم دی چه قتال(جنګ) په کښي نشته، چه هغه حج او عمره ادا کول دي.

او بيا سوچ او فکر اوکړه د رسول الله صلى الله عليه وسلم او دهغه دصحابه کرامو په هغه سفر باندي چه هغوي کوشش کولو د (حديبيه) په کال باندي چه دحرم زمکې ته ورسيږي او عمره اداکړي، نو دقريشو مشرکين د مسلمانانو مخي ته را اووتل او دعمرې د ادا کولو نه يي منعه کړه، او خلک يي د دوي جنګ ته راوبلل، او صحابه کرامو هم دوني لاندي درسول الله صلى الله عليه وسلم سره په جنګ کولوباندي

بیعت اوکړو، او بیا په دي باندي صلح اوشوه چه مسلمانان به په راتلونکي کال باندي عمره ادا کړي،

اومسلمانانو داشرط هم مقرر ګړه چه په راتلونکي کال کښي به داحرام په حالت کښي خپلي توري هم له ځانه سره راوړي،دا ددي وجي نه چه هسي نه چه دقریشو مشرکین غدر (دهوکه) اونه کړي، نو په دي عمره کښي خوف او ویره وه.

او بیا په واقع کښي سوچ او فکر اوکړه، که څوک د حج په اړوند باندي سوچ اوکړي نو درسول الله صلی الله علیه وسلم دزماني نه تر نن ورځ پوري په هره زمانه (اوپیړي) کښي دحج په اداکولو کښي خوف او ویره شته ، هغه داسي چه کله دقریشو ویره ختم شوه نو لږه زمانه بعد په هغه لارو کښي چه مکي مکرمې ته رسیدلي وي، غله او ډاکوان پیداشوو، او دي بهیر تر دریالس(١٣) کلونو پوري جریان لرلو، حج او

عمري ته تلونکی به داسي وو لکه چه ورک شوی وی، او دحج یاعمري نه واپس راتلونکی داسي وو لکه چه دوباره پیداشي.

او چه کله خلکو ددي ډاکوانو د مشلکلاتو دختمولو کوشش اوکړو او دامشکل ختم شو، نو بیا حاجیان ډیر کلونه ددي مشکل سره مخامخ وو، چه په خیمو کښي به اور لګیده او چه کله خلکو ددي مشکل دختمولو کوشش اوکړو نوبیا دنورو مشکلات سره مخامخ شول، هغه دا چه مظاهرې شروع شوي، او بیا دهماکې اوشوي او بیا د جمراتو ویشتلو په وخت کښي حاجیان د بعضي مشکلات سره مخامخ شول، او بیا دسیلابونو مشکلات راغلل، او بیا عام نور مرضونه وغیره هم راغلل، تر نن پوري چه خلک دویري یوه دروازه بنده ګړي، نو بله دویري دروازه کولاو شي.

که په دي موجوده حالاتو کښي هم يو کس دحج داداکولو تکل او اراده اوکړي، نو داول وخت نه په خپل زړه کښي ويره محسوسه وي تر دي پوري چه خپل اهل ته واپس راشي.

پس ګرانه او محترمه ورورہ که دحج داداکولو او د ويري په مابين کښي دومره ژور تړاوي،نو په دي کښي به څه حکمت وي.

الله تعالى ښه پوهيږي، خو کيدي شي، چه مقصد او هدف ددي نه هغه داوي،چه ددي مشکلاتو باوجود بيا هم د الله تعالى دا بنده ګان دحج داداکولو لپاره تياريږي، نو ددوي په زړونو کښي دخپل رب خشيت او ويره نوره هم راسخه او مظبو طه شي.

محترمه وروره هغه داسي که ته ديو حاجي نه تپوس او پوښتنه اوکړې، چه ايا ته دهغه مشکلاتونه خبر نه يي کوم چه په مخکښي کلونو کښي مينځ ته راغلي وو، او دهغي

دوجي نه ډیر خلک مړه شوي هم وو، او کیدی شي چه په دي کال کښي هم مشکلات رامینځ ته شي؟

نوهغه به تاته خامخا په جواب کښي اووایي چه هو زه ددي نه خبر یم.

او که بیا تري نه پوښتنه اوکړي، چه ددي مشکلاتو باوجود څه شی په تا باعث دی، چه ته یي د حج سفر ته تیار کړی یي؟

نو هغه به تاته خامخ په جواب کښي اووایي، چه دالله تعالی هغه وعید(ویره ورکول) چه هغه چا ته یي ورکړی دی، چه طاقت لري او دحج فریضه نه اداکوي، نو دغه وعید د الله تعالی زما په زړه کښي دټولو ویرو نه زیات لوي دی.

او داد حج په مقصدونو کښي یو لوي مقصد دی، هغه داچه دبنده ګانو په زړونو کښي دیو الله تعالی نه ویره اوخوف پیداشي.

دحج په مقصدونو کښي پنځم مقصد: په الله تعالی باندي توکل کول دي. لکه الله تعالی فرمائلي دي:

﴿ وَقَالَ مُوسَىٰ يَٰقَوْمِ إِن كُنتُمْ ءَامَنتُم بِٱللَّهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوٓا۟ إِن كُنتُم مُّسْلِمِينَ فَقَالُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴾ [١٩]

او اوئيل موسی عليه السلام ای قومه څما که تاسو ايمان راوړی وي په الله تعالی پس خاص په الله تعالی ځان اوسپاری که تاسي حکم منونکي ئې.

پس اوئيل دوي خاص په الله تعالی مونږ ځان سپارلی دی ای ربه زمونږه مونږ مه ګرځوي ازميښت دقوم ظالمانو لپاره.

ای مسلمانه وروره: کله چه ته په خپل کلي اوطن کښي يئ او خپلوان هم درسره وي او په خپل کور کښي په امن يئ او سورلي(ګاړی) وغيره هم لري او په بنک کښي درسره پيسي

[١٩] - يونس: ٨٤ - ٨٥

هم موجود وي،او دمستقبل نه مطمئن (بي غمه) يئ نو بيا خو دا ډيره اسانه ده،

چه داګمان اوکړئ چه ته په الله تعالى باندي توكل كونكى يئ، ليكن پوره حقيقت معلوم نه دى، چه ايا ته يقيني په الله تعالى باندي توكل كونكى يئ او كه په دي اسبابو د ژوند باندي؟؟؟

ليكن حاجي چه كله دحج د ادا كولو لپاره دا ټول سهولتو نه پريږدي، دا ددي واضح دليل دى، چه دا حاجي په الله تعالى باندي توكل كونكى دى.

ددي وضاحت هغه داسي كيدى شي: كه ته دحاجيانو په احوالو باندي سوچ اوكړې كله چه دوي په منى كښي په خپلو خيمو كښي راجمع وي، او دوي په منى كښي دلاري په طرفونو باندي هم موجود وي، او منى يوه شاړه (كنده) دشته ده.

او بیا ته له دوي نه تپوس او پوښتنه اوکړي: چه تاسو د منی په دي شاړه کنده کښي موجود یئ،کیدي شي چه تاسو د ډیرو مشکلاتو او تکلیفونو سره مخامخ شی،

د مثال په تو ګه (الله مکړه) که ډیر سیلابونه راشي، نو کیدی شي، حاجیان او دهغوي دغه خیمي له مینځه یوسي.

او یا د اسمان له طرفه تندرونه راشي، او یا سخته ګلۍ وغیره اوشي، نو ایا دخیمو دغه چتونه دحاجیانو دحفاظت لپاره کافي دي؟؟

او که چیري داسي یو مرض منتشر (خور) شي کوم چه له یو انسان نه بل ته منتقل کیږي،نو ایا داسي امکانیات شته چه ددي مرض مخنوی اوکړي؟

او همدارنګه که فسادیان خلک اوغواړي چه حاجیانو ته څه ضرراو تکلیف اورسوي نو ایا حاجیان کولاي شي، چه دخپلو ځانونو نه دفاع اوکړي؟

بلكه كه ته دحاجي نه دهغه دلاري متعلق پوښتنه اوكړي، كله چه هغه دخپل وطن نه دحج د اداكولو لپاره راځي، او بيا واپس خپل وطن ته ځي، ايا په دي لارو كښي دمختلفو خطرونو انديښنه موجود ه نه وي؟

لكه په هوا كښي د جهاز راغورځيدل، او په دريابونو كښي دكشتيو ډوبيدل، او همدارنګه د ګاړو حادثې وغيره شوي، كوم چه اكثر واقع كيږي.

خو كله چه ته دحاجيانو نه ددي ټولو خطرونو باره كښي پوښتنه اوكړي، دهغوي جواب به تاته داوي، چه هو داټول خطرونه اوتكليفونه پيش راتللى شي، بلكه داخطرونه خامخا واقع كيږي، كله چه الله تعالى اوغواړي، ځكه چه د انسانانو دا كمزوري اسباب هيڅ اثر نلري كله چه الله تعالى ددي خطرونو دواقع كيدلو اراده اوكړي.

او چه کله ته ددوي نه د دوهم ځل لپاره پوښتنه اوکړي، چه هرکله دا خطرونه او تکلیفونه پیش راتللی شي، نو ستاسو توکل(ځان سپارل) په چا باندي دی، او په چا باندي تاسو اعتماد کوي؟

نو دټولو حاجیانو جواب به هغه داوي، چه مونږ یوائې په الله تعالی باندي توکل او اعتماد کوو.

کیدی شي چه دا عقیده لرل رشتنوالی وي، په توحید توکل کښي، په الله تعالی باندي، الله تعالی ښه پوهه دی.

دحج په مقصدونو کښي شپږم مقصد: الله تعالى ته روجوع كول دي. لكه الله تعالى فرمائلي دي:

﴿ وَأَنِيبُوٓاْ إِلَىٰ رَبِّكُمۡ وَأَسۡلِمُواْ لَهُۥ مِن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَكُمُ ٱلۡعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴾ (٢٠)

او اوګرځئ په توبه کولو سره خپل رب ته او تا بع شي دحکمونو دهغه مخکي ددينه چه رابه شي تاسوته عذاب بيابه مدد نشي کيدی ستاسو.

دحج لپاره مالي او بدني قوت او قدرت شرط دی، ددي له وجي نه اکثر حاجيان مالي او بدني قوت او قدرت لري، خو بيا هم ددي مالي او بدني قوتونو سره حاجيان دحج په ټولو مراسمو کښي ډير دعاجزی په حالت کښي وي، خصوصا دوي دعرفات په ميدان کښي، او دطواف په دوران کښي، او

٢٠ - الزمر: ٥٤

په صفا او مروه کښې ډېر په عاجزۍ سره او د ویرې په حالت کښې ولاړ وي،

او په خپلو ګناهونو اقرار کوي، او دخپل تقصیر او کمي اعتراف کوي، او په خپلو ګناهونو پښیمانه وي، او الله تعالی ته يي خپل ځان سپارلی وي،او دخپل رب نه دا امید او طمع کوي، چه دده هغه ګناهونه او کمي معاف کړي کوم چه دده نه مخکې شوي دي دغفلت دوجي نه.

او داحالت دحاجیانو رشتوني رجوع ده الله تبارک وتعالی ته الله تعالی ښه پوهه دی.

دلته یو سؤال او پوښتنه ضروري ده: هغه داچه دحاجیانو دا حالت او عاجزي او رجوع چاته ده؟

ایا دوي ته داحکم د زوراورو انسانانو لخوا شوی دی، ایا دوي ته دمالداره انسانانو لخوا دڅه بدلې د ورکولو وعده شوي، چه ددوي زړونه ورته نرم او مائله شوي دي، او دسترګونه يي

اوښکي توييږي، ايا دا ددي وجي نه چه دوي دهغوي نه ويريږي اويا دهغه څه طمع او اميد کوي کوم چه دهغوي سره دي؟

نه هيڅ کله داسي نه ده، بلکه دا خالص توحيد دانابت دی رب العالمين ته، الله تعالى ښه پوهه دی.

دحج په مقصدونو کښي اوم مقصد: الله تعالى ته عاجزي کول دي. لکه الله تعالى فرمائلي دي:

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَأَخۡبَتُوٓاْ إِلَىٰ رَبِّهِمۡ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴾ [٢١]

يقينا هغه کسان چه ايمان يي راوړی دی، او عملونه کوي په طريقه دپيغمبر او عاجزي کوي رب خپل ته دغه کسان جنت والا دي، دوئ به هغي کښي هميشه وي.

---

[٢١] - هود: ٢٣

داخبات معنى: داخبات معنى ده الله تعالى ته عاجزي كول او دالله تعالى هر حكم منل او هغه ته تسليميدل، او دالله تعالى بنده ګي كول، او دهغه په ربوبيت او عظمت (لويي) باندي اقرار كول، او په خپل ضعف او كمزورۍ باندي اعتراف كول. او همدارنګه الله تعالى ته ځان محتاجه ګڼل.

د اخبات لفظ په قران كريم كښي په دري ځايونو كښي راغلى دى، يو په سورت هود كښي كوم چه مخكي ذكر شو، او دوه ځايه په سورت حج كښي، لكه الله تعالى فرمائلي دي:

﴿فَإِلَـٰهُكُمْ إِلَـٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُۥٓ أَسْلِمُوا۟ ۗ وَبَشِّرِ ٱلْمُخْبِتِينَ﴾ [22]

ځكه چه حقدار دبنده ګۍ ستاسو يو ذات دى، پس خاص هغه ته اخلاص كوئ، او زيرى وركړه عاجزي كونكو ته .

او همدارنګه الله تعالى فرمائلي دي:

[22] - الحج: ٣٤

﴿ وَلِيَعْلَمَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَيُؤْمِنُوا۟ بِهِۦ فَتُخْبِتَ لَهُۥ قُلُوبُهُمْ ۗ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَهَادِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴾ [٢٣]

دي دپاره چه يقين اوکړي هغه کسان چه علم ورکړی شوی دی، چه داحق دی دطرف د رب ستانه، نو ايمان به راوړي په دي باندي نو ښه نرم به شي ديته زړونه ددوي او يقينا الله تعالی رسوي مؤمنانو لره لاري نيغي ته.

ولي لفظ داخبات دوه کرته په همدي سورت حج کښي ذکر شوی دی؟

دا ځکه چه دحج احکام دهغه عبادتونو څخه دي، په کومو کښي چه بنده ګان خپل رب ته ډيره عاجزی کوي، او ورته تسلميږي (الله تعالی ښه پوهه دی).

دمثال په توګه که ته داکثرو حاجيانو نه دحج دهغه اعمالو باره کښي پو ښتنه اوکړي کوم چه دوي په حج کښي ادا کوي

---

[٢٣] - الحج: ٥٤

لكه عرفات ته تلل، او په مزدلفه كښي شپه تيره ول، او همدارنګه جمرات ويشتل وغيره شو، دا اعمال حاجيان په حج كښي په ډير حرص او هتمام سره ادا كوي، نو كه پو ښتنه ترينه اوكړي، چه دا اعمال دڅه لپاره مشروع شوي دي، او ددينه څه مقصد دی، او ته يي ولي ادا كوي؟

نو په جواب كښي به واوري چه دا اعمال ادا كول صرف دالله تعالى بندګي كول دي او بس.

او ديته اخبات وايي (الله تعالى ته عاجزي كول او هغه ته تسلميدل) هغه دا چه بنده په پوره اطمنان او كوشش سره يو عمل پر ځاي كوي، ددي وجي نه چه الله تعالى ورته ددي امر كړی دی ، اګر كه ده ته ددي عمل دپوره حكمتونو تفصيلي معلومات نه وي، پس ده لره همدومره كافي ده چه دا عمل پر ځاي كول دالله تعالى عبادت دی، اودا په دي سره د خپل رب رضا حاصلوي.

او که په دي عمل باندي ورته يو انسان امر کړی وی، نو ده به خامخا دهغه نه پوښتنه کړی وی او بحث به يی ورسره کړی وی، چه دا کار زه ولي اوکړم ، يا ددي کار نه دا بل کار ښه دي، او يا به دا ووايي، چه زه په دي کار باندي قانع نه شوم!

ليکن پاکي هغه ذات لره ده چه ټول زړونه ورته عاجزي کوي.

ددي بهترين او ښا ئسته مثال دعمر بن الخطاب رضی الله عنه تواضع او عاجزي ده، هغه حجر اسود کاڼي ته مخامخ شو، او داسي يي اوفرمايل :

﴿أما والله، إنی لأعلم أنک حجر، لا تضر ولا تنفع ولولا أنی رأيت النبی صلي الله عليه وسلم استلمک ما استلمک ﴾[٢٤]

[٢٤] - صحيح البخاری رقم: ١٦٠٥

قسم په الله تعالی ،چه زه ښه پوهه یم چه ته یو کاڼی یي نه چاته ضرر او تکلیف رسولی شي، او نه چاته څه نفع او فائده رسولی شي، او که ما نبي کریم صلی الله علیه وسلم نه وی لیدلی چه ته یي ښکل کړی وې، نو ما به هم نه وی ښکل کړی.

بعضي حاجیان داسي وي، چه په خپلو ښارونو کښي د مزي او خوشحالۍ ژوند کوي، او دفقیرانو مسکینانو او بي وزله کمزورو خلکونه لري او جدا وي،

بعضي خو لا داسي هم وي، چه په خپلو بنګلو کښي دخوشحالۍ نه ډک ژوند کوي، او دعامو خلکونه جدا او لري وي، خو چه کله حج ته را وبلل شي او دلته د فقیرانو مسکینانو او بي وزله کمزورو خلکو سره یو ځاي شي، او ډیر کرت د ددوي دخوراک په څیر خوراک اوکړي، او ددوي دخوب (اودکیدلو) په شان خوب اوکړي،خصوصا په مزدلفه

کښي، او د دوي سره يوځاي په طواف سعي او جمرات ويشتلو په وخت کښي ولاړ وي. او په بد بوي او تېيل(ګڼه) وغيره باندي صبر کوي.نو دخپل ځان څخه پوښتنه اوکړي، چه ته څه شي دحج دي احکامو اداکولو ته تيار کړي؟ او ددي احکامو تفصيلي حکمتونه ورته معلوم نه وي.

او همدارنګه دا به هم وايي، چه دڅه لپاره يي هغه دسهولتونو ژوند پريښود او دلته د فقيرانو او مسکينانو نه سره يو ځاي شو ؟

ايا دوي په دي حج ادا کولو کښي دکوم بشر (انسان) نه مجبوره دي؟ نو جواب به دا وي، چه هر ګيز نه، يعني دوي په ادا کولو ددي فريضه کښي دهيڅ چا نه مجبوره نه دي، بلکه دا الله تعالی ته تواضع او عاجزي ده.

او دا خالص توحيد دی ، د تو اضع او عاجزی د الله تعالی لپاره. (الله تعالی ښه پوهه دی) .

دمكې مكرمې خاص صفتونه (بيلګې)

دابراهيم عليه السلام په ژبه الله تعالى فرمايي:

﴿رَّبَّنَآ إِنِّيٓ أَسۡكَنتُ مِن ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيۡرِ ذِي زَرۡعٍ عِندَ بَيۡتِكَ ٱلۡمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ فَٱجۡعَلۡ أَفۡـِٔدَةٗ مِّنَ ٱلنَّاسِ تَهۡوِيٓ إِلَيۡهِمۡ وَٱرۡزُقۡهُم مِّنَ ٱلثَّمَرَٰتِ لَعَلَّهُمۡ يَشۡكُرُونَ﴾ [٢٥]

اى ربه زمونږ يقينا ما اباد كړي دي بعضي داولاد خپل نه په كنده بي فصله (شاړه) كښي ستا دكور عزتمند په خواكښي، اى ربه زمونږ ددي لپاره چه پا بندي اوكړي دلمانځه، پس اوګرځوه زړونه دبعضي خلكو چه مائل شي د دوي طرف ته، او روزي وركړي دوي لره،د قسماقسم غلونه ددي لپاره چه ستا شكر اوكړي.

---

[٢٥] - إبراهيم: ٣٧

که څوک دمکې مکرمې په تاریخ کښې غور او فکر اوکړي او ددې په فضیلتونو باندې سوچ اوکړي، او په هغه واقعاتو او حالاتو باندې هم سوچ اوکړي کوم چه په مکه مکرمه کښې مینځ ته راغلې دي، نو خامخا به دې نتیجې ته ورسیږي، چه الله تعالی دې ښار مکې مکرمې ته څه خاص فضیلتونه ورکړي دي، چه دغه فضیلتونه یې بل کوم ښار ته نه دي ورکړي.

او هغه داسې چه ددې ښار لپاره څه خاص فقهي احکام دي، کوم چه دنورو ښارونو سره هیڅ تعلق نلري، مثلا په دې ښار کښې دحرم زمکه ده، چه په هغې کښې ښکار کول حرام دي. او همدارنګه ددې حرم اونې او بوټې پریکول او په دې کښې ورک شوی څیز راخستل هم جائز نه دي، او ددې نه علاوه نور فقهي احکام هم لري.

د مکې مکرمې د خصوصي فضیلتونو يو فضيلت دادی، چه ددې ښار سره الله تعالی دعامو خلکو په زړونو کښې مينه ا و محبت پيدا کړی دی،ددې وجې نه دعامو خلکو زړونه دې ښار ته ميلان کوي.

او بل دا چه په دې ښار کښې الله تعالی ډير برکتونه اچولي دي، همدارنګه ددې ښار په مد او صاع (پيمانه) کښې هم الله تعالی برکتونه اچولي دي، ځکه چه ابراهيم عليه السلام دالله تعالی نه دا دعا غوښتلې وه.

او همدارنګه دمکې مکرمې دخصو صي فضيلتونه داهم ده چه چا په دې کښې دظلم او ګناه اراده اوکړه نو الله تعالی به دردناک عذاب ورکوي، لکه الله تعالی فرمائلي دي:

﴿ وَمَن يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُّذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴾ [٢٦]

چاچه اراده اوکړه په هغه کښې دکګ ليچ په ظلم سره اوبه څکوو هغه ته د درناک عذاب نه .

دمکې مکرمې دا خصوصي فضائل معلوم دي او په کتابونو دعلماو کښې ليکل شوي دي، او دا ځمکه په ټولو ځمکو کښې ، الله تعالى ته ډيره غوره ځمکه ده.

که څوک د مکې مکرمې باره کښې سوچ او فکر اوکړي، نو دا حقيقت به ورته هم معلوم شي، چه الله تعالى دي ښار دمکې ته يو بل خاص فضيلت داهم ورکړي دی، چه په دي ښار کښې الله تعالى اصلي او بنيادي نعمتونه، بنده ګانو ته هم وړېه برخه کوي، لکه نعمت دهدايت (لار ښودنه) او نعمت د علم صالح (فايده مند علم) او نعمت د عمل صالح (نيک عمل) او نعمت د حکمت (د دين پوهه) او همدارنګه نعمت د

---

[٢٦] - الحج: ٢٥

عبادت او بنده ګي او دهغي مرتبي، لکه مرتبه د ایمان او مرتبه د احسان وغیره ، داټول نعمتونه الله تعالی په دي ښار دمکه مکرمه کښي، خپلو بنده ګانو ته ډیر ور په برخه کوي.
اګر که دانعمتونه الله تعالی په نورو ځایونو کښي هم خپلو بنده ګانوته ور په برخه کوي.
او همدارنګه که څوک د الله تعالی نه دا نعمتونه په دي ښار دمکه کښي، اوغواړي نو الله تعالی د هغه دا دعا ډیره زر قبلوي، اګر که الله تعالی د خپلو بنده ګانو دعا ګاني هر ځاي کښي قبلوي، (الله تعالی) ښه پو هه دی .
د مثال په توګه د الله تعالی نبي ابراهیم علیه السلام چه کله دمکي مکرمې نه بهر وو، نو الله تعالی ورته نعمت د اسلام او د ایمان او داحسان ور په برخه کړو، او همدارنګه نعمت د نبوت او رسالت (پیغمبري) یي هم ور په برخه کړه، لیکن کله چه الله تعالی اوغوښتل چه ابراهیم علیه السلام خپل

خليل (خالص دوست) جوړ کړي، نو دي ښار د مکې مکرمې ته يي را اوغوښت، او دلته يي ورباندي سخت ازميښتونه اوکړه او مرتبه د خليل ته يي اورسوو، او دا ډيره لويه مرتبه ده، (الله تعالى) ښه پو هه دی .

او همدارنګه زمونږ د نبي محمد صلى الله عليه وسلم زړه هم ددي نعمتونو نه ډک شوي وو، او ډير لوې ازميښتونه ورباندي شوي وو، او بيا روستو په همدي ښار دمکه کښي ورته مرتبه د خليل هم ملاو شوه، او بيا ورته امر اوشو چه دمديني ښار ته هجرت اوکړي، (الله تعالى) ښه پو هه دی .

ددي دوجي نه د حج په مقصونو کښي داهم ده چه هر مسلمان بايد دحج د ادا کولو لپاره دي ښار دمکې مکرمې ته تشريف راوړي ، او دلته دا يو څو ورځي شپي دخپل رب په عبادت او بنده ګۍ کښي تيري کړي، او دا ايماني نعمتونه ورته حاصل شي.

ځکه چه په دي ښار دمکه مکرمه کښي دالله تعالی نعمتونه ډير ښکاره کيږي.

که حاجي د مکې مکرمې په دي خصوصي فضيلت کښي سوچ او فکر اوکړي ، نو د الله تعالی نه به ډيري دعا ګاني اوغواړي ، چه ده ته دا ټول ايماني او دنياوي نعمتو نه ور په برخه کړي، او ده ته د عبادت دټولو مرتبو توفيق ورکړي.

او دا څه لري خبره نه ده چه الله تعالی دده دا دعاګاني په دي لنډ سفر دحج کښي قبولي کړي، او دده په علم حکمت او تقوی او نيک عمل کښي زيات والی راولي، او همدارنګه دده درجي اوچتي کړي.

هغه داچه دا اسلام ايمان او احسان ټولي مرتبي ورته ورپه برخه کړي.

او دالله تعالى قانون په ايماني نعمتونو کښي دادی، چه داهغه وخت خپل بنده ته ورکوي، چه کله ورباندي امتحان او ازميښت اوکړي .

ددي دوجي نه په ابراهيم عليه السلام باندي ازميښتونه سخت شول کله چه د عراق او شام نه واپس مکې مکرمې راغلو.

او همدارنګه په محمد صلى الله عليه وسلم باندي هم هغه ازميښتونه ډير سخت وو کوم چه په مکه کښي، ورباندي تيريدل.

او دا ازميښتونه په ابراهيم عليه السلام، او محمد صلى الله عليه وسلم باندي، ددي لپاره سخت شو.

چه الله تعالى دويته مرتبه د خلة (خالصه دوستي) ورکړي (الله تعالى) ښه پو هه دی .

ددي دوجي نه په حاجيانو باندي ازميښتونه سخت کيږي کله چه دوي مکې مکرمې ته راشي، ددي لپاره چه الله تعالی دويته هغه لويه ډالي ورکړي، دکومي چه دوي دالله تعالی نه اميد لري، خو په دي شرط چه دوي دخپل رب نه ويره اوکړي او دهغه لپاره صبر اوکړي. ددي وجي نه الله تعالی فرمائلي دي:

﴿فَمَن تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَن تَأَخَّرَ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ ٱتَّقَىٰ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴾ [٢٧]

پس چاچه تلوار اوکړو په پوره کولو د دؤو ورځو کښي، پس نيشته ګناه په ده باندي، او چاچه روستو کړو ويشتل دريمي ورځي ته، پس نيشته ګناه په ده باندي، دا هغه چا لره چه ويره کوي دالله تعالی نه ، او پوهه شي چه تاسو به خاص هغه ته ورجمع کړی شی.

---

[٢٧] - البقرة: ٢٠٣

دحج په احکامو دا معلوم حکم دی، چه چا تلوار اوکړو یعني د ذالحجې دمیاشتي (۱۱) (۱۲) باندي يي ويشتل د جمراتو اوکړل او بیا غواړي چه د منى نه اوځي نو په ده هیڅ ګناه نيشته، ځکه چه په ده باندي الله تعالی دا تخفيف (اساني) کړیده.

لیکن هغه کس چه (۱۳) ورځي ته هم پاتي کیږي، دهغه باره کښي دا ګمان کیده چه الله تعالی دهغه باره کښي داسي اوفرمائي: هغه کس چه دریمې ورځ ته پاتي شو دهغه لپاره ډیر لوي اجر دی، لیکن په دي ايت کريمه کښي الله تعالی دهغه کس لپاره چه دريمي ورځي ته پاتي کیږي، شرط د تقوی، (دالله تعالی نه ویره کول) زیاتي کړو.

﴿لِمَنِ ٱتَّقَىٰۗ﴾

د مفسرينو ديو قول مطابق په دي ايت كريمه كښي دا شرط دتقوی صرف هغه کس ته راجع دی، کوم چه دریمي ورځي

ته پاتي کيږي.په دي کښي حکمت دادی (الله تعالی ښه پوهه دی) چه په دريمه ورځ به هم په ده باندي ازميښت اوشي، نعمتونه به ورته الله تعالی هم زيات ور په برخه کړي.

نو څوک چه دريمې ورځي ته پاتي شو، ده ته به الله تعالی ډير نعمتونه ورکړي، خو د ازميښت او امتحان نه روستو.

(الله تعالی ښه پوهه دی).

الله تعالی فرمائلي دي: ﴿أَمۡ حَسِبۡتُمۡ أَن تَدۡخُلُواْ ٱلۡجَنَّةَ وَلَمَّا يَعۡلَمِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ مِنكُمۡ وَيَعۡلَمَ ٱلصَّٰبِرِينَ﴾ (٢٨)

ايا ګمان کوي تاسو، چه داخل به شئ جنت ته، او تر اوسه پوري الله تعالی نه دي ښکاره کړي مجاهدين ستاسونه، او نه دي ښکاره کړي صبر ناکولره.

---

٢٨ - آل عمران: ١٤٢

خاتمه

بیابه څنګه خپل ژوند تیره وي دحج نه وروستو ؟

روستو ددينه چه په دي لنډ او مختصر بحث کښي مو دحج لوي مقصدونه ذکر کړه، مناسب ده چه په دي اخري بحث کښي سوچ او فکر اکړو او دهغه څه نه چه مخکښي مو دهغي يادونه اوکړه فايده واخلو، نو دالله تعالی په توفيق سره وايم:

حاجي وروره... راشه سوچ او فکر اوکړه، هغه ښکار کوم چه صحابه کرامو ته ډير نيږ دي راتللو دحج په وخت کښي خو دغه ښکار کول حرام وو، په صحابه کرامو باندي، او همدارنګه په حاجي باندي داحرام په حالت کښي خپلې بي بي (ښځه) ته نيز دي کيدل هم حرام دي.

نو همدارنګه نارواه تصويرانو ته کتل او ټنک ټکور او ريدل او حرام څيزونه څکل اوهمدارنګه حرام مال جمع کول په انسان

باندي په هر ځاي کښي حرام او شرعا منعه دي، ځکه چه ددي ټولو علت يودي، هغه داچه دا ټول حرام دي.

﴿لِيَعْلَمَ ٱللَّهُ مَن يَخَافُهُۥ بِٱلْغَيْبِ ۚ فَمَنِ ٱعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَلَهُۥ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾[29]

ددي دپاره چه ښکاره کړي الله تعالى هغه څوک چه ويريږي دالله تعالى نه په حالت دنه ليدلو کښي، پس چاچه زياتى اوکړو، پس ددينه پس ده لره عذاب درد ناک دى.

اى محترمه حاجي وروره، چه کله ته دحج نه واپس خپل وطن ته لاړي،نو دخپل نفس سره مجاهده کوه، او په زړه کښي دالله توحيد ته ځاي ورکړه،او دهغه سره مينه کوه، او دخپل رب نه ويرږه، او خاص هغه طرف ته رجوع کوه ، تر دي پوري چه دخپل رب سره ملاو شي.

---

[29] ـ المائدة: ٩٤

حاجي ورورہ: ته چه کله په خپل وطن کښې وي، تا به داسي ویل چه زه د الله تعالی سره محبت کوم، او دهغه نه ویریږم، او په هغه باندي توکل کوم، لیکن ستا دا وینا دلیل او رشتنوالي ته محتاجه وه، خو چه کله ته دحج ادا کولو لپاره راغلي، او خپله وینا دي رشتوني کړه، نو مبارک دو وي، که دا حج ستا دالله تعالی په در بار کښې مقبول وي.

﴿يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَٰدِلُ عَن نَّفْسِهَا وَتُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾ [30]

په داسي ورځ چه رابه شي هر نفس کوشش به کوي د عذاب دفع کولو دځان نه، او پوره به ورکړسی شي هر نفس ته بد له دعملونو دهغه، او دوي باندي به ظلم نشي کیدی.

[30] - النحل: ١١١

نو کوشش اوکړه په خپل نفس باندي، او په دي مقصدونو باندي يي کوم چه مخکي ذکر شو نيک بخته کړه، نو د قيامت په ورځ به ستا لپاره ګواهي کوي.

او ددي سره دالله تعالى نه ډيري دعاګاني غواړه چه ستا دا حج په خپل در بار کښي قبول کړي.

حاجي وروره: کيدی شي چه الله تعالى په تا باندي ددي حج په وجه مهرباني کړي وي، او ته يي هغه مرتبي ته رسولی يي، کومه چه تا په خپل وطن کښي نه شوه حاصلولی، اګر ډير کلونه دي دالله تعالى عبادت کړی وی.

نو دالله تعالى ډير شکر کوه ، ځکه چه شکر کول دانسان لپاره دنياوي نعمتونه لکه مال او اولاد وغيره شو زياتوي، او همدارنګه د شکر په وجه باندي الله تعالى ايماني نعمتونه لکه ايمان او احسان وغيره شو هم زياته وي .

ليکن دحج نه بعد به ته په خپله زنده ګۍ کښې دالله تعالی په عبادت باندې ډير حرص کوې، او هغه مرتبه چه الله تعالی تاته درپه برخه کړي ده، دهغې به حفاظت او ساتنه کوې، او هغه اسباب به اختياره وې کوم چه تا دالله تعالی په عبادت باندې کلکه وې، لکه د صالحينو او نيکانو ملګرو په مجلسونو کښې حاضريدل، او همدارنګه د الله تعالی نه ډيرې دعاګانې کول، او دنيک عمل کوشش او اهتمام کول، او دغفلت نه ځان بچ ساتل تر دې پورې، چه دخپل رب سره ملاو شې، او هغه له تانه راضي وې او ته په دې سره خوشحاله شې.

﴿ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً ۚ إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ ﴾[٣١]

[٣١] - آل عمران: ٨

ای ربه زمونږ مه کړوه زړونه ځمونږ پس دهغي نه خودنه کړي ده تا مونږ ته، او اوبښي مونږ ته دخپل طرف نه پوخوالی په دین یقینا ته بخشش ورکونکی یئ.

والحمد لله رب العالمين وصلى الله وسلم على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه وسلم تسليما كثيرا....

د مضامينو فهرست

۱	مقدمه	۳
۲	دحج پوره اد اکول دزماني په لحاظ سره	۱۰
۳	د حج پوره اد اکول د ځاي په لحاظ سره	۱۱
۴	دحج پوره اد اکول د طريقي په لحاظ سره	۱۲
۵	دحج په مقاصدو کښي لوي مقصد دالله تعالی عبادت	۲۱
۶	دحج په مقاصدو کښي اول مقصد دالله تعالی سره مينه کول.	۲۵
۷	سؤال: ولې دنبي کريم صلی الله عليه وسلم قدمونه دعرفي دزمکي سره نه دي لګيدلي	۳۲
۸	مکه مکرمه ولې په شاړه زمکه کښي واقع ده	۴۱
۹	دحج دوهم مقصد دالله تعالی تعظيم کول دي.	۴۴
۱۰	دحج دريم مقصد دالله تعالی نه اميد کول دی.	۴۸
۱۱	دحج څلورم مقصد دالله تعالی نه ويره او خوف کول دي.	۵۱
۱۲	ايا دحج او ويري په مينځ کښي څه علاقه شته؟	۵۳
۱۳	دحج پنځم مقصد په الله تعالی باندي ځان سپارل دي.	۵۹
۱۴	دحج شپږم مقصد الله تعالی ته رجوع کول دي.	۶۴
۱۵	دحج اوم مقصد الله تعالی ته تواضع او حاجزي کول دي.	۶۶

	دمکې مکرمې خصوصي فضیلتونه	۷۳
	خاتمه	۸۴
	دمضامینو فهرست	۹۰